

Jaargang 12 - nummer 1 - januari 2024

Gezamenlijke
uitgave KNNV en IVN in Noord
West Overijssel

ivn natuur
educatie

KNNV

vereniging
voor veldbiologie

AGENDA KNNV en IVN

Agenda

De werkgroep avonden beginnen om 19.30u en de lezingen om 20.00u.

januari

- 6 Nieuwjaarsbijeenkomst IVN-KNNV, Dwarsgracht
- 8 Insectenwerkgroep (Grote kerk)
- 9 IVN Vogelgroep ('t Hooghtij)
- 18 Lezing 'Het ontstaan van Nederland' (De Zuidwester)
- 26-28 Tuinvogeltelling - www.vogelbescherming.nl

februari

- 5 Insectenwerkgroep (Grote kerk)
- 7 Plantenwerkgroep (Grote kerk)
- 13 IVN Vogelgroep ('t Hooghtij)
- 15 KNNV afdelingsvergadering. Aanvang 20.00u in De Zuidwester. De uitnodiging voor de vergadering volgt per nieuwsbrief. Zet de datum vast in uw agenda

maart

- 2 Landelijke dag Vlinderstichting (Wageningen, Junushoff) - www.vlinderstichting.nl
- 4 Insectenwerkgroep (Grote kerk)
- 6 Plantenwerkgroep (Grote kerk)
- 11 IVN afdelingsvergadering
- 12 IVN Vogelgroep ('t Hooghtij)
- 16 Excursie Kale duinen - op zoek naar de boomleeuwerik
- 16 Landelijke Roofvogeldag (Meppel, Ogterop) - www.wrn.nl
- 21 Lezing 'Natuur in dit lage deel van ons land' (De Zuidwester)
- 30 Vogelexcursie naar het Lauwersmeergebied
- 30 Landelijke dag Zoogdierverseniging (Nijmegen, Linnaeusgebouw) - www.zoogdierverseniging.nl

Bij de voorplaat

Bij de voorplaat

Ijshaar, ook wel de baard van Koning Winter genoemd, is fraai gefotografeerd door Jaap Veneboer. Wat is dit? Rijp? Een draadvormige schimmel? Dit raadsel is pas in 2005 volledig opgelost door een Zwitser. Ijshaar is een zeldzaam verschijnsel dat kan ontstaan op dood en nat kernhout van takken van loofbomen. Het is naar buiten geperst water dat beviest tijdens lichte vorst en bij een hoge luchtvochtigheid. Het wordt veroorzaakt door een schimmel in het loofhout. Als het niet te koud is, produceert de schimmel bij de stofwisseling waterdamp, dat geleidelijk via zeer nauwe buisjes in het hout naar buiten wordt geperst en buiten het hout beviest. De flinterdunne ijsdraden groeien vanuit het hout aan. Bij aanraking smelten ze onmiddellijk. Misschien kom je het fenomeen tegen op een vroege en licht vorstige ochtend in de schaduw van het bos!

COLOFON

“Koppel”, jaargang 12, nummer 1, eerste kwartaal 2024

Natuurtijdschrift “Koppel” is een gezamenlijke uitgave van de KNNV en het IVN.

Redactie: Robert Rubertus, Rolf Kranenburg, Emile de Leeuw

Vormgever: René Manger

Drukwerk: drukkerij Bijzonderdruk te Steenwijk

Belangrijke informatie voor het aanleveren van kopij:

- graag op A4 formaat, via de mail en als platte tekst (zonder opmaak).

- geen pdf bestand, foto's in een apart bestand en met een formaat van minimaal 1.5 MB

Het volgende nummer verschijnt per 1 januari 2023

Kopij hiervoor graag vóór **1 maart 2024**.

Redactieadres: E-mail redactiekoppel@gmail.com

INHOUD

2	Agenda KNNV en IVN	13	Pareltjes op en rond de Woldberg/de Eese
3	Bij de voorplaat	18	Winterpaddenstoelen
3	Colofon	23	Steenuil
4	Van de redactie	25	Vogels voeren en de capriolen van een roek
4	Uit de besturen	26	Verslag natuurwerkdag
5	Contributie 2024	27	Zandbijwaaiertje
5	Nieuwjaarsborrel	29	Excursies en lezingen
6	De Ganzenpoel bij Wateren	34	Besturen KNNV en IVN
8	Grote vuurvlinder	35	Werkgroepen KNNV en IVN
12	Boekaankondigingen		

V.l.n.r. Emile de Leeuw,
Robert Rubertus
en Rolf Kranenburg

Van de redactie

Winterpaddenstoelen, overwinterende grote kruisbekken en roeken op wintervoer zijn de onderwerpen die uitstekend passen in dit winternummer van Koppel. Maar we verlangen natuurlijk ook naar het warmere en drogere jaargetijde waarin de natuur tot volle wasdom komt. Vandaar valt er ook te lezen over de zomerperiode. De grote vuurvlieder deed het goed in 2023 in de Weerribben. Het deel van de Woldberg dat wordt beheerd door Staats-

bosbeheer is behalve geologisch interessant, ook bijzonder vanwege de grote variatie in biotopen en de daarbij horende karakteristieke en zeldzame plantensoorten. Bijzonder om te lezen is het artikel over het zandbijwaaiertje, een parasitair insect met een bizarre voortplantingsstrategie. Een voorproefje op het voorjaar vinden we in de foto's van een steenuil met een pas gevangen muis voor zijn jongen.

Uit de besturen

2024 ligt voor ons. In het afgelopen jaar werden er door onze verenigingen meerdere activiteiten georganiseerd. De vier nummers van Koppel die het afgelopen jaar verschenen, gaven een beeld van de gewone en bijzondere waarnemingen die in ons werkgebied zijn gedaan. De redactie van Koppel zet zich op bijzondere wijze in voor het samenstellen van nummers, waarvan nummer 1 van jaargang 12 nu voor u ligt. We hopen dat u als lezer weer kan genieten van de inhoud.

Ook hopen we u te mogen begroeten bij de diverse activiteiten die door de KNNV afdeling en IVN afdeling worden georganiseerd. Graag wijzen we u op de werkgroepen die actief zijn. Mocht u interesse in een specifiek onderwerp hebben, meld u dan aan bij een van die werkgroepen. Met name de geologiewerkgroep is op zoek naar nieuwe aanwas. En over nieuwe aanwas gesproken, de besturen van uw verenigingen zoeken ook versterking. Bij de KNNV gaat dat om een nieuwe voorzitter en de afdeling is op zoek naar leden die de coördinatie van lezingen en excursies op zich kunnen nemen. Bij de IVN afdeling zijn we nog op zoek

naar een nieuwe secretaris. Het zou fijn zijn als er dit jaar voor aanvulling in de besturen kan worden voorzien.

Vanuit het IVN bestuur kunnen we alleen maar onderschrijven wat hierboven is geschreven. Daarbuiten zijn er nog wat verdere zaken vermeldenswaardig. Want per slot van rekening zijn wij als IVN afdeling een vereniging en als bestuur horen wij verantwoording af te leggen aan de leden. Dat gebeurde op maandagavond 11 maart in MFC Hoogthij in Steenwijkerwold.

Om terug en vooruit te kijken is er op 11 november een middag georganiseerd voor alle KNNV en IVN gidsen. Het afgelopen jaar werd geëvalueerd. En punten die vatbaar zijn voor verbetering besproken. Daarbij werd tevens een begin gemaakt met de jaarplanning 2024. Tussendoor werd in twee groepen een wandeling over de Woldberg gemaakt. Gedurende de wandeling was er gelegenheid om opvallende waarnemingen te delen met de groep en zo de parate kennis aan te vullen en te delen.

Tot slot nog een kleine update van de Natuur-

GidsOpleiding. Er zijn een paar uitvallers, maar het overgrote merendeel blijft nog enthousiast deelnemen. Daarbij zien de leden van het Opleidingsteam dat de kennis en vaardigheden

van de cursisten sterk toenemen. Er is bij het opleidingsteam dan ook alle vertrouwen aanwezig dat een groot deel van de cursisten in juni het diploma zal gaan behalen.

Contributie 2024 KNNV Afd. De Noordwesthoek

Het nieuwe verenigingsjaar breekt aan, tijd om uw financiële bijdrage te regelen.

U ontvangt géén acceptgiro!

Voor zover u geen machtiging hebt afgegeven voor automatische incasso, verzoek ik u vriendelijk de contributie voor 2024 zo spoedig mogelijk te voldoen, in elk geval vóór 24 februari 2024. Eventuele dubbelbetalingen in het geval dat u niet meer weet of u een machtiging hebt afgegeven, kunnen dan voorkomen worden.

De contributie (let op: met ingang van 2024 zijn de bedragen verhoogd!) bedraagt voor

KNNV-leden € 39,50

KNNV- huisgenootleden € 22,50

NWH-leden € 22,00

NWH-huisgenootleden € 20,00

Te voldoen op rekening NL 95 INGB 00 0102 7674 ten name van KNNV Afd. De Noordwesthoek, Steenwijk.

Voor diegenen die een machtiging hebben afgegeven voor automatische incasso: deze zal plaatsvinden in de week ná 24 februari 2024.

Candida van Wirdum,

Penningmeester/ledenadministratie

Nieuwjaarsborrel IVN & KNNV

Wanneer: 6 januari 2024

Waar: Café Restaurant De Otterskooi, Dwarsgracht 54, 8355 CW Giethoorn (otterskooi.nl)

Start borrel: 16:00 uur

Start wandeling: 14:00 uur, voor de wandeling

aanmelden bij secretaris IVN, Roely Luyten, e-mail adres: ivn-secr.nwo@ziggo.nl of telefonisch 0521 523 740

Nadere informatie volgt per e-mail

De Ganzenpoel bij Wateren

Tekst en foto's: Jaap Veneboer

Half februari 2023, op waarneming.nl, werden regelmatig meldingen gedaan van grote kruisbekken bij de Ganzenpoel in de omgeving van Wateren. De grote kruisbek is zeldzaam in tegenstelling tot de "gewone" kruisbek, die algemeen in Nederland voorkomt.

Op een mooie zonnige maar koude dag (het had in de nacht gevoren), ben ik naar dit prachtige afwisselende gebied afgereisd. Door de nachtvorst lag de Ganzenpoel er prachtig bij. Nu maar wachten of de kruisbekken zich lieten zien. Het aantal fotografen liep gestaag op, maar vijf paar ogen zien meer dan één paar. In het open veld werd al snel de daar foeragerende klapekster ontdekt. Deze kwam

al voedsel zoekend van dennetje naar dennetje, dat als uitkijkpost werd gebruikt, dichterbij. Klapeksters die hier in de winter zijn, komen uit Scandinavië waar ze gebroed hebben. Hun voedsel bestaat in de winter meestal uit (mest)kevers, maar ook muizen of een zangvogeltje behoren tot de prooidieren. Inmiddels was er van de kruisbekken nog niets te bekenen en werd het tijd voor koffie met gevulde koek.

Rond elf uur ineens een enthousiaste kreet "KRUISBEKKEN" en ja hoor, in één van de naaldbomen zaten bovenin drie grote kruisbekken, twee mannetjes en één vrouwtje. De mannetjes zijn roodbruin van kleur, de vrouwtjes geelgroen. Mijn dag kon niet meer stuk. Kruisbekken eten de onrijpe zaden van den-

Klapekster (*Lanius excubitor*)

nenappels van bijvoorbeeld grove en zwarte den. Door zijn speciale gekruiste snavel kunnen ze deze zaden uit de nog dichte kegels halen. In sommige jaren zie je een invasie van kruisbekken, die ontstaat als er in hun leefgebied Scandinavië, Rusland of de Baltische staten een voedseltekort is. De kruisbekken bleven slechts kort foerageren en vlogen richting de Ganzenpoel, waarschijnlijk om te gaan drinken vanwege het eten van de toch droge zaden. Ze lieten zich niet meer zien.

Wel waren er rondtrekkende mezen. Eén daarvan was de prachtige kuifmees die zich van vrij dichtbij liet bewonderen. Het was een schitterende dag geweest in een gebied dat zeker uitnodigt voor een wandeling.

“De Dans van de Grote Vuurvlinder: Een Verhaal van Vuur en Leven”

Tekst en foto's: Susan Oosterlaar

In de uitgestrekte Weerribben en in de Rottige Meente, verscholen tussen rietkragen en kabbelend water, danst een vlinder als geen ander. De grote vuurvlinder, een pracht in de wereld van de natuur, vond hier haar enige thuis, een endemische soort die nergens anders haar vleugels uitslaat.

De laatste twee jaren schijnt de grote vuurvlinder haar vleugels wat meer uit te slaan. Dat blijkt uit de gegevens van een driejarig project, opgezet door de Provincie

Overijssel in het kader van Natura 2000 en uitgevoerd door Staatsbosbeheer. Gedurende de vluchtperiode van de grote vuurvlinder doorploegen twee teams alle percelen van de Weerribben op zoek naar eitjes afgezet op de waterzuring. Met stokken worden deze planten gemarkeerd ter bescherming, in verband met het zomermaaien, van de bezette planten in deze percelen.

De cijfers laten een opbeurende trend zien; in 2021 waren er meer vurige vleugels, en in 2022 en 2023 bleef de toename zichtbaar. De sluipwesp, ooit een geduchte vijand van eitje

Mannetje

en rups, trok zich wat terug terwijl een nieuwe mijtsoort voor Nederland zijn entree maakt in dit ecosysteem en de rupsen en poppen zodanig kan beschadigen dat dit soms leidt tot vernietiging.

De waterzuring is het podium van de grote vuurvliinder, met haar geheimen. Waarom kiest de vlinder soms voor de ene plant en laat ze een andere, minstens zo prachtig, onberoerd? Het onderzoek dat op vrijwillige basis plaatsvindt, wordt op dit moment ondersteund door Naturalis en de Universiteit van Wageningen. Deze laat nu al interessante verschillen zien. Nog meer voer voor onze nieuwsgierige geesten.

De toename van het aantal grote vuurvlinders roept vragen op over de oorzakelijke factoren. Mogelijke invloeden zijn het huidige beheer, beschermingsmaatregelen en de mildere weersomstandigheden in vergelijking met bijvoorbeeld 2018-2019. Daarnaast is de waterstand en waterkwaliteit een significante factor die van invloed is op de verschillende stadia van de levenscyclus van de rups, denk daarbij aan de overwintering in het strooisel of op de verdorde waterzuring.

Beheersmaatregelen, zoals het beschermen

van waterzuring met behulp van stokken om maaischade te voorkomen, tonen zich effectief in het behoud van het leefgebied gedurende de levenscyclus van de grote vuurvliinder. Daarnaast wordt op sommige percelen gebruikgemaakt van wisselstroken bij het maaien, al vraagt dit om extra aandacht gezien de opslag van vegetatie (bomen en struiken) en de invloed daarvan op de habitat van de vlinder gedurende haar levenscyclus.

Een vrijwilligersproject, opgezet om intensiever onderzoek naar de levenscyclus van de grote vuurvliinder te verrichten, biedt waardevolle data die mogelijk verbanden kunnen leggen tussen diverse actoren en factoren. Gedurende drie jaar zijn nauwkeurig gegevens verzameld over aantallen, groei, afname, predatie en bezetting van planten tot aan de ontpopping, het verschijnen van de imago.

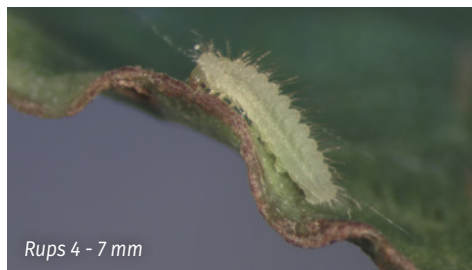
Maar er rijzen ook meerdere vragen. Is deze bloei een episch begin of een dramatisch einde? In de Rottige Meente, klonk na deze zomer een treurig deuntje. De aantallen zijn schrikbarend laag, de alarmbellen luiden. Wat verstoorde de harmonie het afgelopen jaar? Zou de vlinder volgend jaar nog een danspartner vinden in dit magische moeras?

Vrouwetje

Eitjes 1-2 mm, nog niet uitgekomen

Rups 4 - 7 mm

Rups 10 - 15 mm

Dit vraagt de nodige aandacht om de populatie daar te behouden. De nog onvoltooide verbinding tussen de Rottige Meente en de Weerribben blijkt een gemiste kans voor de versterking en de koppeling van de populatie.

Hoe ziet de cyclus van de Grote Vuurvlinder er uit?

De levenscyclus van de Grote vuurvlinder (*Lycaena dispar batava*) is een boeiend proces dat vier duidelijke stadia doorloopt:

1. Het ei Het leven van een Grote Vuurvlinder begint als ei. Vrouwtjes leggen deze eitjes op de bladeren van de waterzuring (*Rumex hydrolapathum*), de specifieke waardplant van deze vlindersoort. De eitjes zijn klein (ongeveer 1 mm), rond en wit van kleur. Ze worden soms keurig op rij neergelegd langs de nerf van het blad.

2. Rups: Na ongeveer een week komen de eitjes uit en verschijnen de rupsen. Deze rupsen hebben een groene kleur en ze beginnen met het eten van de bladeren van de waterzuring om in het najaar de overwinteringsperiode goed door te kunnen komen. Ze verdwijnen na deze periode in het strooisel of in het verdrode

Pop van vrouwtje

Ontpopping

blad van de waterzuring. Deze rupsen komen in het voorjaar weer tevoorschijn en eten van de nieuwe zuringbladeren tot ze volgroeid zijn en zich voorbereiden op het popstadium. De rups hecht zich stevig vast aan het blad door middel van een soort matje en spint aan weerszijden een gordeldraad van zijn lijf naar het blad. Dan vervangt hij zijn rupsenhuid voor de pophuid.

3. Pop: Deze pophuid verhardt zich en de rups lost bijna in zijn geheel op. Een paar zenuwen en wat spierweefsel wordt behouden, de rest wordt afgebroken en vloeibaar gemaakt. In deze pop vindt dan een ware metamorfose plaats.

4. Volwassen vlinder: Na een periode 12-16 dagen, afhankelijk van factoren zoals temperatuur en vochtigheid, komt de volgroeide Grote Vuurvlinder tevoorschijn uit zijn pop. De volwassen vrouwtjes vlinder heeft een uiterlijk met oranje vleugels voorzien van zwarte stippen en strepen. De mannetjes hebben een diepere oranje egalere kleur. De volwassen vlinders voeden zich met nectar van bloemen, zoals de grote kattenstaart, koninginnenkruid en moerasrolklaver. Dit is een essentiële bron van energie voor hun korte maar actieve levensduur.

Deze vier stadia vormen de levenscyclus van de grote vuurvlinder, een cyclus die zowel kwetsbaar als essentieel is voor het voortbestaan van deze prachtige vlindersoort. De interactie tussen de vlinders, hun waardplanten en de omgeving speelt een cruciale rol in het behoud van deze soort, en daarom is het van groot belang om hun levenscyclus zorgvuldig te bestuderen en te beschermen om te komen tot een adequate manier van beheer om de soort te laten voortbestaan.

We hebben nu eenmaal de taak en de verantwoording om deze beschermde soort in stand te houden, zoals de Europese wet ons dit voorschrijft.

Man drinkend van moerasrolklaver

Boekaankondiging: Het Kievitsbloemenboek

Op verschillende plaatsen in ons land kwam vroeger massaal de Kievitsbloem voor. Daar zijn op de meeste plaatsen nog maar schamele restjes van over en het lukt nog niet goed die ontwikkeling ten goede te keren. Vlakbij ons, in de uiterwaarden van de Vecht en het Zwarte water, en tot in de stad Zwolle, ligt het zwaartepunt van het voorkomen in ons land. En hier gaat het nog steeds wel goed met de Kievitsbloem, die er in april-mei massaal te bewonderen valt, met natuurexcursies, maar op sommige plaatsen ook vanaf vrij toegankelijke fiets- en voetpaden. De in dit gebied opgegroeide Albert Corporaal, uitgerust met een scherp waarnemingsvermogen en grote interesse de wonderen van de natuur om hem heen beter te begrijpen, ontwikkelde een obsessie voor deze plant en heeft daar, ook in kringen van wetenschap en natuurbeleid en -beheer, bekendheid om verworven. In mei van dit jaar kwam bij Westerlaan van zijn hand Het Kievitsbloemenboek uit. Dit is in zekere zin zijn levenswerk, waarin hij met veldervaringen, naspeuringen in de literatuur en eigen, meer wetenschappelijk onderzoek in binnen en buitenland ontrafelt wat deze plant, als "bergplant aan zee", zoals de ondertitel vermeldt, voor bijzondere overlevingskunsten vertoont. In het boek maakt Albert via intermezzo's regelmatig uitstapjes naar momenten en omstandigheden die, op een plezierig verhalende manier, een beeld te geven hoe bij zich met zijn obsessie

ontwikkelde. Bij het lezen van het boek kom je onder de indruk van de inventiviteit van Albert als onderzoeker en het valt te hopen dat zijn boek ertoe kan bijdragen het milieu van de Kievitsbloem beter te beschermen. Het rijk geïllustreerde boek van 160 bladzijden kost, verzendkosten meegerekend, € 24,50 en is bij Westerlaan Publishers te bestellen (Het Kievitsbloemenboek | Westerlaan Publisher (westerlaan-publisher.com)). Iedereen die wat meer van deze bijzondere plant wil weten en begrijpen zou dit boek eens ter hand moeten nemen!

Een nieuw boek van Philip Friskorn

Behalve de natuurverhalen voor De Koppel schrijft Philip iedere twee weken een natuurcolumn in de huis aan huis krant De Kop, de krant van Steenwijkerland. Na twee jaar zijn dat 52 columns die nu gebundeld zijn in een boek van 108 pagina's. Het voorwoord is geschreven door Hilda Knol, redacteur van de krant. In de krant is veelal slechts ruimte voor één foto, in het boek zijn bij een aantal columns twee of meer foto's toegevoegd.

Tweeënvijftig columns uit De Kop
ISBN/EAN 978-94-91747-15-1

Paperback 21x17 cm-Full colour-108 pagina's met 92 foto's

Het boek is te bestellen bij Philip Friskorn via info@skylark.nl voor een prijs van € 16,95

Pareltjes op en rond de Woldberg / grafheuvels de Eese

Tekst en foto's: Bjatur Swart

De Woldberg (28 m+ NAP) is een belangrijk natuur- en recreatiegebied ten noorden van Steenwijk, geliefd bij ruiters, mountainbikers en wandelaars. Een gebied ook omgeven door recreatieparken, autowegen en landbouw. En toch, ondanks de recreatieve druk, ook een gebied met bijzondere ecologische waarden. Staatsbosbeheer is eigenaar van grote delen van de Woldberg en het westelijk deel van het landgoed de Eese. Dit artikel, tot stand gekomen op basis van een jaar lang inventariseren van de flora, laat zien dat de Woldberg en zijn omgeving belangrijke ecologische waarden heeft. Waarden die het beschermen waard zijn, opdat we er nu en in de toekomst van kunnen blijven genieten.

De Woldberg is een glaciaal relict, met relatief grote hoogteverschillen, een enorme verscheidenheid aan bodemtypen en veel oude cultuurhistorische kenmerken. Opvallend zijn

Schedegeelster, Woldberg

het karakteristieke patroon van greppels en wallen, de brede beukenlanen en op enkele plaatsen de met puin geplaveide paden. Dit kalkrijke puin is langgeleden aangebracht (WO II) en zorgt lokaal voor een bijzondere flora.

In het gebied treffen we oude bossen op voedselrijke leemhoudende gronden, hakhout, houtwallen, voedselarme heideterreinen, een enkel (hoog)veen gebiedje, schrale roggeakkers en omsloten graslanden. Kortom, er is een grote verscheidenheid aan biotopen.

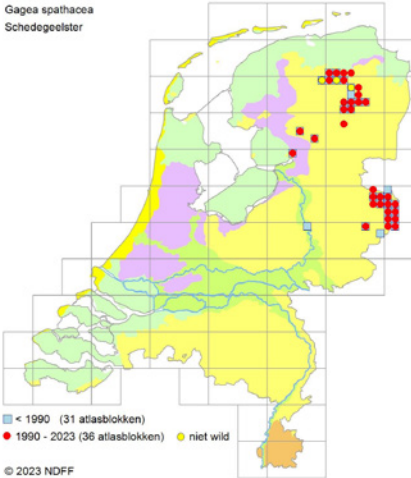
Voorjaarbloeiers

Het voorjaar op de Woldberg begint spectaculair. De combinatie van oud bos en leemhoudende grond biedt

Bosanemoon en speenkruid, Woldberg

Gagea spathacea
Schedegeelster

precies de juiste omstandigheden voor veel voorjaarsbloeiers. De Grote muur (*Stellaria holostea*) bloeit overal overweldigend en is niet te missen. Op de wat vochtiger plekken uiteraard veel Speenkruid (*Ficaria verna*). In de houtwallen en delen van het bos vinden we naast het Speenkruid ook veel Bosanemoon (*Anemone nemorosa*), en op enkele vochtige beschutte plekken het Muskuskruid (*Adoxa moschatellina*). Een zeer bijzondere soort op de Woldberg is ook de Schedegeelster (*Gagea spathacea*), die lokaal zeer overvloedig aanwezig is. Wat hierbij opvalt, is dat er relatief weinig bloeiende exemplaren zijn. In de wat oudere bossen zien we verder Salomonsze-

Korensla, Woldberg

gel (*Polygonatum multiflorum*) en vaak grote groeiplaatsen met Dalkruid (*Maianthemum bifolium*) en Lelietjes-der-dalen (*Convallaria majalis*). Bij de parkeerplaats op de Woldberg staat bovendien Daslook (*Allium ursinum*), mogelijk ooit aangevoerd via tuinafval, maar ook een plant die hier eigenlijk wel thuishoort. We zullen zien of hij zich gaat uitbreiden.

Het voorkomen van de Schedegeelster hier is bijzonder. De soort komt vooral voor in Noord-Drenthe en Oost-Twente en, zoals gezegd, ook op enkele locaties in de kop van Overijssel; zij is hier echter (volgens FLORON) zeer zeldzaam. De plant bloeit vanaf eind maart tot begin april en staat vooral op licht beschaduwde plaatsen op vrij droge tot vochtige, matig voedselrijke, zwak zure grond van leem en zand. Vaak is er grondwaterstroming op vrij geringe diepte.

Roggeakkers

In het late voorjaar komen in de roggeakkers op de Woldberg de akkeronkruiden in bloei. Natuurlijk met soorten als Spurrie (*Spergula arvensis*), Hennepnetel (*Galeopsis tetrahit*), Korenbloem (*Centaurea cyanus*) en Driekleurig viooltje (*Viola tricolor*). Bijzonder is het voorkomen van grote aantallen Korensla (*Arnoseris minima*) en Slofhak (*Anthoxanthum aristatum*). Deze soorten waren vroeger algemeen op voedselarme zandgronden maar tegenwoordig overleven zij alleen op de reservaatssakkers die speciaal daarvoor in stand worden gehouden. Het beheer van de afgeloopen jaren blijkt hier succesvol te zijn.

Korensla preferereert zonnige, droge, stikstofarme, matig voedselrijke, kalkarme, zure zandgrond. De plant is inmiddels zeer zeldzaam in het oosten en midden van het land. De voor oudere bouwlanden karakteristieke soort is al voor het in gebruik nemen van herbiciden achteruitgegaan. De teruggang wordt dan ook toegeschreven aan vruchtwisseling en overbemesting. Korensla bloeit zo vanaf eind mei, met een piek begin juni, maar de hele zomer kunnen bloeiende exemplaren worden gevonden. De FLORON-atlas brengt de achteruitgang van dit akkeronkruid goed in beeld. De

blauwe vakjes geven de vindplaatsen aan van voor 1950; de rode die van 2020-2022.

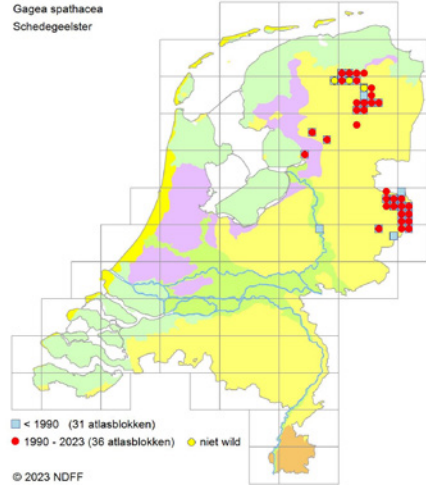
Grasachtigen

Minder spectaculair misschien, maar toch wel een indicator voor bijzondere milieuomstandigheden, is het voorkomen van een aantal grasachtigen. Nabij de heideterreintjes op de Woldberg en de Eese vonden we veel Ruige veldbies (*Luzula pilosa*), en in de oudere bossen en houtwallen belangrijke groeiplaatsen van het Bosgierstgras (*Milium effusum*). Meer incidenteel vonden we Reuzenzwenkgras (*Schedonorus giganteus*) en Hangende zegge (*Carex pendula*). De laatste is oorspronkelijk vooral een soort van natte bronbossen in Zuid-Limburg, maar heeft zich de laatste decennia over het gehele land verrassend snel weten uit te breiden, hoogstwaarschijnlijk vooral via zaad en afval uit tuinen. Met 1,5 meter lange bloeiaren is het de grootste zegge-soort van ons land; een imposante soort.

Heide en vennen

Verspreid in het gebied liggen verschillende heideterreintjes en vennetjes. De heide bestaat hoofdzakelijk uit Struikheide (*Caluna vulgaris*), met verspreid wat dopheide (*Erica tetralix*) en een enkele Jeneverbes (*Juniperus communis*).

Het grote heideveld op en rond de grafheuvels op landgoed de Eese is ontstaan na een grote storm in de zeventiger jaren. Op de open plekken die toen in het grove-dennenbos ontstonden verscheen veel heide. Het bos is daarna geleidelijk omgevormd naar een heideveld. Hierdoor werden ook de grafheuvels beter te zien. De heide wordt mede beheerd door vrijwilligers; zij zorgen er met maai- en

plagwerk voor dat de heide niet dichtgroeit en vergrast, en zich kan blijven verjongen. Dat werpt zijn vruchten af. Op de droge heide vonden we Klein warkruid (*Cuscuta epithimum*), een parasiet op struikheide waarvan bekend is dat hij vooral gedijt op jonge struikheide op bijvoorbeeld plagplekken. Andere vermeldenswaardige soorten zijn hier Kruipbrem (*Genista pilosa*) en Bosdroogbloem (*Gnaphalium sylvaticum*).

Op de overgang van heide naar bos wordt

Klein warkruid, grafheuvels de Eese

veelvuldig ook de rode bosbes (*Vaccinium vitis-idaea*) gevonden. Op de meer vochtige en vaak wat lemige plaatsen staan Kleine zonnedauw (*Drosera intermedia*), Ronde zonnedauw (*Drosera rotundifolia*) en Moeraswolfsklauw (*Lycopodiella inundata*), vooral op de randen van vennen en poelen. Soms ook in combinatie met Koningsvaren (*Osmunda regalis*) en Waterpostelein (*Lythrum portula*).

De Woldberg kent één belangrijk (hoog)veen-tje. Het is een relict uit de ijstijd, een zogenaamde pingoruïne. Door opkwellend grondwater ontstonden in die tijd grote ijslenzen in de grond die de bovenliggende bodem omhoog drukten. In periode van dooi stroomde die grond naar beneden en vormde een ring om de ijslens heen. Na de ijstijd en het smelten van de ijslens bleef een diepe door een ring omgeven poel achter. De pingo op de Woldberg is nu inmiddels helemaal dichtgroeid met hoogveen; een dik tapijt drijvend veenmos met daarop kenmerkende soorten van vochtige hei en hoogveen. Inventarisaties uit het verleden laten zien dat hier belangrijke en zeer kwetsbare soorten voorkomen: Snavelzegge (*Carex rostrata*), Witte snavelbies (*Rhynchospora alba*), Kleine veenbes (*Oxycoccus palustris*), Hoogveenmos (*Sphagnum magelanicum*), wrattig veenmos (*Sphagnum papillosum*) en Rood veenmos (*Sphagnum rubellum*). Tijdens de inventarisaties dit jaar konden we vanaf de kant, zonder het gebiedje zelf te betreden, onder andere Klein

blaasjeskruid (*Utricularia minor*), Waterdrieblad (*Menyanthes trifoliata*), Lavendelheide (*Andromeda polifolia*) en Eenarig wollegras (*Eriophorum vaginatum*) goed waarnemen.

Varens

De Woldberg en de Eese kenmerken zich ook door het voorkomen van een grote verscheidenheid aan varens. Zeer algemeen zijn de Brede en Smalle stekelvaren (*Dryopteris dilatata* en *Dryopteris carthusiana*). Op enkele plaatsen overheerst de Adelaarsvaren (*Pteridium aquilinum*). In de oudere bossen komt veelvuldig Eikvaren (*Polypodium interjectum* + *Polypodium vulgare*) voor. Minder algemeen zijn hier de Mannetjesvaren (*Dryopteris filix-mas*) en de Koningsvaren (*Osmunda regalis*); deze zijn vaak op de randen van greppels te vinden. Met name in het noordelijk deel van landgoed de Eese vinden we frequent Dubbelloof (*Struthiopteris spicant*), Wijfjesvaren (*Atthyrium filix-femina*) en Stippelvaren (*Oreopteris limbosperma*), en een enkel exemplaar Struisvaren (*Matteuccia struthiopteris*) en Geschubde mannetjesvaren (*Dryopteris affinis* subsp. *affinis*). Deze laatste is goed herkenbaar aan de geschubde steel en de kenmerkende zwarte vlekken bij de bladaanzet.

In de berm van een met puin verhard pad staat een grote groeiplaats van de Addertong (*Ophioglossum vulgatum*). Vermeldenswaard is nog een kleine vindplaats van de Moerasvaren (*Thelypteris palustris*) in een poel ten zuiden van de Woldberg.

Wegen en paden

De Woldberg en landgoed de Eese zijn goed toegankelijk, deels via brede (en oude) lanen met majestueuze beuken en deels via smallere (bos)paden. Sommige van deze paden vormen door na de oorlog lokaal gestort puin weer een apart biotoop. Op veel plaatsen langs het pad staan Witte klaverzuring (*Oxalis acetosella*), Dollekervel (*Chaerophyllum temulum*), Hengel (*Melampyrum pratense*), Geel nagelkruid (*Geum urbanum*) en Groot nagelkruid (*Geum macrophyllum*).

Ten oosten van de Woldberg loopt een be-

Detail Geschubde mannetjesvaren, de Eese

Geschubde mannetjesvaren, de Eese

klinkerde sloot door het gebied. Bij de aanleg ervan is leem aan de oppervlakte gekomen. De sloot is nu een vindplaats van meerdere bijzondere soorten. Zeer algemeen zijn hier Echte guldenroede (*Solidago virgaurea*), Grasklokje (*Campanula rotundifolia*), Bleeksporig bosviooltje (*Viola riviniana*), Stijf havikskruid (*Hieracium laevigatum*) en Bloedzuring (*Rumex sanguineus*).

Echte guldenroede is in Nederland vrij zeldzaam en de laatste jaren sterk achteruitgegaan. We vinden haar in Nederland vooral op de hoger gelegen zand- en leemgronden in het oosten en zuiden van het land met ondiep

gelegen leemhoudende bodemlagen. De plant heeft een voorkeur voor droge, voedselarme, niet te zure, zonnige standplaatsen en groeit vooral in de bosranden langs wegen en paden, vaak op hellende oppervlakken. De plant bloeit van augustus tot oktober.

Op een enkele plek staan langs de paden ook Gevlekt longkruid (*Pulmonaria officinalis*), Wilde Akelei (*Aquilegia vulgaris*), Franjekelk (*Tellima grandiflora*) en Gulden sleutelbloem (*Primula veris*). Deze laatsten zijn verwilderd uit gestort tuinafval.

Rond de grafheuvels op de Eese vonden we langs de verschillende paden onder andere Dicht Havikskruid (*Hieracium vulgatum*), Mannetjesereprijs (*Veronica officinalis*) en Valse salie (*Teucrium scorodonia*). En meer noordelijk ook Stijve ogentroost (*Euphrasia stricta* s.l.).

Vermeldenswaard zijn verder nog Heggen-doorrzaad (*Torilis japonica*), mogelijk aangevoerd bij de aanleg van fietspaden, en het Liggend hertshooi (*Hypericum humifusum*).

Evaluerend

De Woldberg en landgoed de Eese kennen een grote verscheidenheid aan plantensoorten. In het oog springen natuurlijk de voorjaarsbloeiers, met de Schedegeelster letterlijk als ster van de show, maar met de Grote muur en Bosanemoon voor elke bezoeker als echte blikvangers. Zeer waardevol en kwetsbaar voor betreding is het hoogveentje op de Woldberg. Dit is met een ringsloot goed beschermd tegen betreding. Bijzonder is de grote verscheidenheid aan voorjaarsbloeiers en varens. Belangrijk voor de instandhouding van de Korensla zijn de roggeakkers. Maar overall in het gebied kun je zeldzame of minder algemene plantensoorten tegen komen. Voor de liefhebber een eldorado. Maar door de wildekeurige bezoeker – zo blijkt uit gesprekken – worden de waarden vaak nog onvoldoende herkend en erkend. Voor de beheerder van het gebied een uitdaging om de waardevolle plantengemeenschappen en de kenmerkende soorten ook voor de toekomst te behouden en tegelijkertijd de bezoekers op een juiste manier binnen het gebied te begeleiden.

Winterpaddenstoelen

Polyporus brumalis - Winterhoutzwam

Tekst en foto's: Jaap Veneboer

Begin februari, het weer was allesbehalve ideaal om vogels te fotograferen. Het was grijs en zwaar bewolkt en dus moest de macrolens maar zijn best doen om toch nog wat opnamen te maken. Ik ben naar de Havelterberg

gegaan bij de Hunebedden. Aan het begin van het bospad heuvelopwaarts werd mijn aandacht getrokken door een beukentak met helderrode stipjes. Het waren de vruchtlichamen van het kogelmeniezwammetje (*Dialonectria episphaeria*). Weliswaar geen echte winterpaddenstoel, maar daar zijn er ook maar heel

Coprinellus micaceus - Gewone glimmerinkzwam

Dialonectria episphaeria - Kogelmeniezwammetje

weinig van. In de winter zijn er nog genoeg herfstpaddenstoelen die dan ook nog vruchtlichamen vormen. Enkele van deze soorten die ik tegenkwam waren de glimmerinkzwam (*Coprinellus micaceus*), vermiljoenhoutzwam (*Pycnoporus cinnabarinus*) en de gele trilzwam (*Tremella mesenterica*). Bij lichte vorst kan men op eikentakken zonder bast, waarin het mycelium van de gele trilzwam zich be-

vindt, ijshaar vinden. Vlak voor de top van de Havelterberg vond ik een echte winterpaddenstoel, de winterhoutzwam (*Polyporus brumalis*). Door de onderzijde te bekijken (spiegeletje) zien we de vrij grote poriën die voor de winterhoutzwam kenmerkend zijn. Twee van de mooiste winterpaddenstoelen zijn de rode kelkzwam en de krulhaarkelkzwam. Om deze te bewonderen in onze omgeving kan

Flammulina-velutipes - Gewoon fluweelpootje

Lenzites betulinus - Fopelfenbankje

Lenzites betulinus - Fopelfenbankje

Leptosphaeria acuta - Brandnetelvuikaantje

Sarcoscypha austriaca - Krulhaarkelkzwam

Pycnoporus cinnabarinus - Vermiljoenhoutzwam

Polyporus brumalis - Winterhoutzwam

men zijn geluk het beste beproeven in het Kuinder- of Waterloopkundig bos. De rode kelkzwam en de krulhaar lijken heel veel op elkaar en zullen daarom microscopisch onderzocht moeten worden. Een tweede winterse soort die ik op de Havelterberg zag was het gewoon fluweelpootje (*Flammulina velu-*

tipes). Deze plaatjeszwam is te herkennen aan de donkerbruine tot zwarte kleur aan de voet van de steel. Op een stukje terrein met heel veel stobben stonden oude exemplaren van gewoon elfenbankje (*Trametes versicolor*) en fopelfenbankje (*Lenzites betulinus*), waarbij het opviel dat het fopelfenbankje veel verse

exemplaren liet zien. Vruchtlichamen waar al algen op groeiden waren nu prachtig groen gekleurd. Het fopelfenbankje heeft geen gaatjes zoals het gewoon elfenbankje, maar heeft plaatjes. Op de terugweg bij een ruig stukje met braam en brandnetel nog even een paar oude stengels van de brand-

Trichopeziza sulphurea - Zwavelgeel franjekelkje

Pycnoporus cinnabarinus - Vermiljoenhoutzwam

netel bekeken op hele kleine paddenstoelen en zowaar vond ik het brandnetelvlukaantje (*Leptosphaeria acuta*) en het zwavelgeel franjekelkje (*Trichopeziza sulphurea*). Vooral deze laatste is een juweeltje. En nu maar wachten op de zon zodat ook de vogels weer op de foto kunnen.

Tremella mesenterica - Gele trilzwam

Steenuil

Als de muis dood is op weg naar de nestkast

Tekst en fotografie: Philip Friskorn

De steenuil (*Athene noctua*) is de kleinste uil in onze streken met slechts 22 cm hoogte en een gedrongen gestalte. In het noorden van Friesland, Zeeland, Flevoland en de Waddeneilanden ontbreekt de soort. Verder is de steenuil in vrijwel geheel Europa te vinden, maar niet in Noorwegen, Zweden en Finland. Bij ons is de steenuil de kleinste uil, maar in Scandinavië wint de dwerguil het met slechts 17 cm hoogte. De steenuil is een holenbroeder. Holtes in bomen hebben de voorkeur, maar ook speciale nestkasten worden al snel bezet. Het voedsel bestaat uit muizen, regenwormen, kevers en soms kikkers en jonge vogels.

Jong gaat ook op zoek naar muizen

In het voorjaar van 2023 had ik het geluk om bij een oud schuurtje steenuilen te fotograferen. Het was een plek met een houtwal in de buurt waar een steenuilenkast hing. Een oud verlaten schuurtje had een hooizolder waar veel muizen hun territorium hadden. Dat werd snel ontdekt door de steenuilen uit de buurt. Ze vlogen het schuurtje in en gingen jagen op muizen. Zodra een muis gevangen was verschenen ze in het oude raam en bleven daar net zolang zitten met een muis in hun scherpe klauwen tot de muis niet meer bewoog. Zodra de muis was gedood, namen ze de muis in de snavel en vlogen naar de nestkast om de jongen te voeren. Ze wachtten dus tot de prooi dood is alvorens deze aan de jongen aan te bieden. Wat een mooi stukje gedrag om te zien. Op een gegeven moment waren de jongen uitgevlogen en hadden van de oude vogels de schuur aangewezen gekregen als plek om muizen te vangen. Omdat ze nog niet de handigheid hadden van de volwassen exemplaren hoorde je ze buiten het zicht van de fotograaf rommelen in het schuurtje.

Het aantal steenuilen in Nederland is sterk achteruitgegaan door veranderingen op het platteland. Oude schuren zijn afgebroken, hoogstamboomgaarden zijn er nauwelijks nog, houtwallen zijn schaars en het verkeer eist vaak slachtoffers. Momenteel wordt het aantal broedparen in Nederland geschat op 9000 (bron: SOVON).

Oudheid

De steenuil werd op oude Atheense munten al in de vijfde eeuw voor Christus afgebeeld.

Wat een schoonheid die je met de grote gele ogen aankijkt als je in je schuiltent zit.

Wachten tot de muis niet meer beweegt

Op weg naar de schuur

Steenuil in de vroege ochtend

Vogels voeren en de capriolen van een roek

Zoals bij menig lid bekend zal zijn nestelen er ook roeken in Steenwijk, de plaats waar ik woon. Roeken zijn koloniebroeders, die onder andere in de wijk Oostermeenthe langs de Middenweg een grote kolonie bezetten. Ook op andere locaties zijn kolonies aanwezig. Dat is onder andere het geval aan de Kallenkoterallee op de kruising met de President Kennedystraat. Het zijn misschien roeken uit deze laatste kolonie die in de winter maanden in onze tuin komen foerageren op het vogelvoer dat wij voor de winterse zangvogels klaarzetten. Roeken hebben de gewoonte om op de grond hun voedsel te zoeken. De weilanden schuimen ze in voorjaar en zomer af op zoek naar larven van langpootmuggen of andere insecten en in de herfst doen ze zich toegeed aan de walnoten die ze met plezier

uit de boom in onze tuin plukken. Maar in de winter zo rond de tijd van de jaarlijkse tuinvogeltelling komen er geregeld ongeveer 20 roeken elke ochtend bij ons op bezoek om samen met de kleine zangvogels te genieten van het uitgestrooide voer. Dat de kraaiachtigen in biologische zin ook tot de zangvogels worden gerekend maakt dat ze bij ons van harte welkom zijn. En dat ze de meest vreemde capriolen uithalen om bij voedsel te komen mag wel blijken uit bijgaande foto. Een roek presteerde het om hangend aan het voerhuisje dat op het midden van een groot raam is geplakt, de gepelde zonnepitten als lekkernij te verschalken. Je moet er iets voor over hebben om in de dagelijkse levensbehoefte te voorzien.

Ton Bode

Natuurwerkdag Woldlakeplas 4 november 2023

De Natuurwerkdag is al 23 jaar het grootste vrijwilligersevenement in het groen. Dit evenement is een initiatief van Landschappen NL, de provinciale Landschapsbeheerorganisaties en wordt ondersteund door een aantal partners, waaronder IVN. Op meer dan 500 locaties in heel Nederland steken vrijwilligers de handen uit de mouwen voor een groene en gezonde leefomgeving. Dit jaar was één van die locaties Woldlakeplas, een gebied van Staatsbosbeheer. Namens IVN afdeling Noordwest-Overijssel organiseerde natuurgids Elizabeth Binsbergen samen met natuurgidsen in opleiding Froukje de Vries en Jaap de Lange deze natuurwerkdag.

Woldlakeplas, natuur in ontwikkeling

Op deze mooie natuurwerk ochtend waren ruim 20 mensen aanwezig. Merijn Kuiper, boswachter ecologie van Staatsbosbeheer, informeerden de aanwezigen over het ontstaan van het gebied. Het boerenland is nog maar ca 10 jaar geleden tot natuur vergraven en dankzij kwel al zo mooi ontwikkeld! Met allerlei watervogels op de plas, rietvogels er omheen en naast riet ook andere planten zoals lisdodde, munt en moerasandoorn.

Aan de slag!

In tweetallen werd er flink gewerkt, boompjes en struikgewas bij de grond afgezaagd om zo meer plaats te maken voor rietvogels en vegetatie. De watervogels hebben dan ook minder last van vijanden (zoals de vos, die zich anders in de struiken zou verbergen). Dankzij

de bruikleenmogelijkheden van Landschap Overijssel kreeg iedereen geschikte snoeigereedschap in de handen en was al zeer snel resultaat in het landschap zichtbaar.

Met partytenten op een dijkje waren de nodige voorbereidingen getroffen tegen regen. Die bleef gelukkig uit. Het gebied zelf bestond uit behoorlijk nat rietland en er loopt een sloot doorheen. De enige die een nat pak haalde had gelukkig droge kleding in de auto liggen. Bijkomen met een warme kop koffie en een lekkere koek van Staatsbosbeheer, en weer dóór. Sommigen hebben ook nog mooie dingen gemaakt van de takken, fotolijstje of advent ster. Mooi aandenken aan een actieve dag. Na afloop kreeg iedereen ook een magazine mee van Nationaal park Weerribben-Wieden en een zakje wolkorrels (als plantenmest te gebruiken) van Landschap Overijssel. Veel mensen bleven nog voor het toetje: een rondwandeling om de Woldlakeplas.

Een geslaagde ochtend! Volgend jaar weer.

Ontmoeting met het zandbijwaaiertje

Grijze zandbij vrouw met 1 stylops vrouw

Tekst en foto's: Jan van der Knokke

Het was al vroeg in het jaar dat ik op zoek ging op Havelte naar een insect dat parasiteert op een zandbij, in dit geval op de grijze zandbij: *Andrena vaga*.

Ik wist op Havelte een kleine kolonie van deze zandbijen te vinden. Ze zitten er al een aantal jaren.

De kolonie is wel achteruit gegaan in aantal. Dat had naar mijn idee te maken met het rigoureuze snoeien (zeg maar) helemaal weghalen van de wilgen en vooral van de kruipwilg.

Dit is de plant waar de vrouwelijke zandbijen hun stuifmeel en nectar halen die ze in hun zelf gegraven holen brengen om als voedsel te dienen voor de larven.

Belangrijk is dat de afstand tussen hun nest-

plaatsen niet te groot is. Dat was ook niet zo, maar door het weghalen van de wilgen die op korte afstand stonden moest het voedsel voor de larven van verder weg gehaald worden.

Het zandbijwaaiertje, *Stylops*, is een insect dat parasiteert in het lichaam van de vrouwelijke zandbijen. In Nederland komt een aantal soorten voor. Ik dacht dat ik te maken had met *Stylops melittae*. Dat bleek niet het geval. Na contact gezocht te hebben met Naturalis werd mij verteld dat het om de *Stylops* atter ging (bedankt Naturalis).

Op de foto's is duidelijk te zien waar de *Stylops* uit de zandbij komt, namelijk tussen de tergieten (rugplaten) van het achterlijf van de zandbij, zie foto 1 en foto 2.

De *Stylops* komt tot ontwikkeling in de larve van de zandbij die onder de grond in haar nest zit.

Ze kruipen na bloembezoek van de zandbij bij haar naar binnen en worden dan meegenomen naar het nest, waar ze zich in de larve van de zandbij naar binnen boren. Daar komen ze tot ontwikkeling als man of vrouw *Stylops*.

Er gebeurt in het lichaam van de zandbij van alles doordat de vrouwelijke *Stylops* een soort stof uitscheidt die de zandbij, die normaal gesproken begin maart boven de grond komt, nu eerder boven komt. Dat betekent dat als je ze

foto 2 Grijze zandbij met twee vrouwtjes Stylops

foto 3 Grijsje zandbij vrouw wachtend op een mannetje Stylops

foto 4 Stylops man zoekt goede positie voor paring

foto 6 paring stylops man met vrouwtje stylops

foto 5 Stylops man met duidelijke zichtbare achtervleugels

foto 7 Stylops man met duidelijke zichtbare achtervleugels

wilt zien, je ook een paar weken eerder naar die plek gaat om te kijken of ze er al zijn.

De geïnfecteerde zandbij gedraagt zich als een soort zombie; ze is erg traag. Op foto 3 is te zien dat ze op haar rug ligt met zichtbaar buiten haar lijf uitstekend twee vrouwelijke Stylopsen.

Deze zenden een feromoon uit dat door de wind wordt meegenomen. De mannetjes Stylopsen komen eerder uit de pop die ook in het lijf van een zandbij zit en vliegen over het zand op zoek naar de geur van het vrouwtje Stylops.

Foto 4 laat zien dat een mannetje bij de zandbij aankomt en zoekt om te paren. Een mannetje Stylops vind een geïnfecteerde zandbij vrij snel, heb ik gezien. Toen ik op het blad een zandbij vrouwtje zag liggen duurde het maar even of er een Stylops-mannetje kwam om te paren.

Zie foto 6. Op foto 7 kun je nog heel mooi de waaivormige vleugels zien. Het zijn de achtervleugels van het Stylops-mannetje.

Bij de paring spuit het mannetje zijn zaad in het vrouwtje Stylops door een soort membraan.

Het vrouwtje kun je zien als een zakje met binnen in haar rondzwevend eitjes die dan bevrucht worden. De zandbijen schijnen geen last te hebben van de aanwezigheid van de Stylopsen in hun lichaam. Ze gaan ook gewoon op bloembezoek voor hun eigen larven.

In allerlei bochten wringend heb ik de foto's gemaakt met een macrolens met tussenringen.

Excursies en Lezingen

Terugblik op een afwisselend excursie jaar

Afgelopen jaar zette een groep van 25 (natuur-)gidsen en begeleiders zich namens de verenigingen IVN Noordwest-Overijssel en KNNV De Noordwesthoek in om belangstellende natuurliefhebbers te informeren over bijzondere natuurverschijnselen in ons gebied. De ene keer stond soortenkennis centraal, een andere keer lag de nadruk meer op natuurbeleving.

Voorjaar

Het afwisselende seizoen startte met een excursie in het stadspark Rams Woerthe, waar een grote groep van meer dan 40 mensen aan deelnam. De leeuwerikenexcursie was een unieke beleving door het winterse weer met sneeuw. Ook konden we veel belangstellenden verwelkomen bij een evenement tijdens de Groene Karavaan. Naast een wandeling kon iedereen kennis maken met onze diverse natuurwerkgroepen, vogels, insecten, planten en geologie. Elke groep was vertegenwoordigd en een aantal mensen werden lid of meldde zich aan bij een natuurwerkgroep.

Ook dit jaar stonden een aantal klassiekers op het programma. Zo was er weer grote opkomst voor auto-excursies naar Lauwersmeer en Gaasterland. Dat gold ook voor de Vroege Vogelzangexcursie op Koningsdag en de vogelexcursies naar moeras- en rietveldvogels. Een groep enthousiastelingen luisterde op Bevrijdingsdag in de avonduren naar de nachtegaal.

Colette de Haas informeert deelnemers fietsexcursie Weerribben

De fietsexcursie door de Weerribben werd goed bezocht, met enthousiaste reacties van leergierige en geïnteresseerde fietsers door een prachtig natuurgebied.

Zomer

Zodra de eerste zonnestralen de aarde verwarmen, kwamen de insecten weer tot leven, en dus tijd voor insectenexcursies. Dit jaar excursies naar Blesdijkerheide en het Veenwei-

Slootjesdag 2023

Slootjesdag 2023

depad. Ook de libellenexcursies trokken weer veel belangstelling, al gooide het weer roet in het eten waardoor de excursie naar het Staphorsterveld niet doorging. In 2024 gaat deze excursie waarschijnlijk in de herkansing.

Het weer was ook een issue voor Slootjesdag. Daar waar de libellenexcursie door hevige regenbuien niet doorging, had Slootjesdag te kampen met subtropische temperaturen. De gidsen en begeleiders stonden weliswaar de hele middag heerlijk in de schaduw onder de grote bomen bij het Buitencentrum van Staatsbosbeheer, er waren echter maar 5 kinderen die warmte trotseerden.

Tijdens de excursie naar Duursche Waarden spotten de deelnemers 48 soorten vogels, verschillende soorten libellen en juffers, en een grote verscheidenheid aan (wilde) planten, waaronder een bijzondere vondst: het warkruid.

De Kuunderpunter kampte met wat opstart problemen, waardoor de boot langer op de werf bleef liggen dan gebruikelijk. Gelukkig kon later in het seizoen de boot toch varen en genoten een groot aantal mensen van de vaartocht. Excursies door de plantenwerkgroep ontbraken evenmin deze zomer, zo werd de Startbaan (bij Holtingerveld) en de Blesdijkerheide door plantenliefhebbers bezocht. Unieke plantensoorten in bijzondere natuurgebieden.

Herfst

Ook dit najaar organiseerde de vogelgroep een evenement tijdens de Beleefweken van het Nationaal Park Weerribben-Wieden. Dit keer stonden de vrijwilligers klaar met verrekijkers en een telescoop om belangstellenden kennis te laten maken met de vogels en de zwaluwwand bij de Twitterhut. Fotomateriaal, een groot aantal vogelnesten en eieren stonden uitgestald, ook foldermateriaal van de Vogelbescherming ontbrak niet. Een prachtig aankleding, een mooie visite kaartje voor de vogelgroep. Helaas kwam de regen met bakken uit de lucht, weinigen trotseerden deze hevige regenbuien, ruim 20 mm viel die dag. Voor hen die ondanks de regen wel kwamen,

was het waarnemen van de Blauwe Kiekendief en de Zeearend een geweldige ervaring.

Een primeur dit jaar was er voor de Natuurwerkdag, mede georganiseerd door Natuurgidsen in opleiding. Een verslag staat elders in deze Koppel.

Op moment van dit schrijven is het nog november, de bosuilen, de watervogels van Eeserwold en de eindejaarsplantenjacht liggen nog in het verschiet.

Overige activiteiten

In de herfst- en wintermaanden zijn er maandelijks, op de derde donderdagavond van de maand, natuurlezingen in de Zuidwester. Elke maand een ander onderwerp en spreker, een afwisselend programma met zorg samengesteld en georganiseerd door Ton Bode.

Dat natuur op verschillende manieren kan worden beleefd, laat een groep creatieve natuurliefhebbers zien. Maandelijks (behalve in de winter) schetsen en aquarelleren ze midden in de natuur onder de leiding van Rietje Veltkamp

Komend jaar

In 2024 staat een groot aantal van bovengenoemde excursies weer op het programma en is de aftrap van het nieuwe excursie jaar op 16 maart 2024 door Theo van de Graaf met een excursie naar Kale Duinen. Mogelijk dat er komend jaar een aantal nieuwe excursies of andere activiteiten georganiseerd gaan worden nu in juni 2024 een aantal natuurgidsen de Natuurgidsenopleiding af zal ronden

Alle (natuur-) gidsen en begeleiders, bedankt voor jullie inzet!

Nieuwjaarsborrel IVN & KNNV

Wanneer: 6 januari 2024

Waar: Café Restaurant De Otterskooi, Dwarsgracht 54, 8355 CW Giethoorn (otterskooi.nl)

Start borrel: 16:00 uur

Start wandeling: 14:00 uur, voor de wandeling

aanmelden bij secretaris IVN, Roely Luyten, e-mail adres: ivn-secr.nwo@ziggo.nl of telefonisch 0521 523 740

Nadere informatie volgt per e-mail

Lezing op donderdag 18 januari 2024 in De Zuidwester. Aanvang 20.00u.

Het ontstaan van Nederland; vindplaatsen van fossielen en mineralen, door Wim Zondag

Door de spreker zal op overzichtelijke wijze worden ingegaan op de ouderdom van de aarde, de geologische tijdperken en de ontwikkeling van het leven en de ontstaansgeschiedenis van Nederland. De ligging van ons land in de loop van miljoenen jaren komt uitgebreid aan de orde en hoe uiteindelijk Nederland gevormd is door de ijstijden. Daarna komen de fossielen en mineralen aan bod en een aantal vindplaatsen in Nederland en de ons omringende landen, het zijn vooral vindplaatsen waar men zelf nog steeds kan gaan zoeken.

Kortom een boeiende lezing met prachtige foto's en afbeeldingen van de aarde (toegespijst op ons eigen land) en van de vele fossielen en mineralen, die men zelf kan vinden. Een kleine collectie fossielen en mineralen neemt de spreker mee. Na afloop krijgen de aanwezigen een brochure mee van het geologisch museum Hofland te Laren/Hilversum waar de heer Zondag rondleider is. Ook is er een overzicht beschikbaar van enkele vindplaatsen in Nederland en van interessante geologische websites. En als klap op de vuurpijl krijgt iedereen nog een zakje met echte fossielen mee. Een verrassende en boeiende presentatie over een niet dagelijks onderwerp staat ons te wachten.

Algemene Leden Vergadering IVN

Wanneer: 11 maart 2024

Waar: Hoogthij Steenwijkerwold, Oldemarktseweg 117, 8341 SC Steenwijk

Start vergadering: 19:30

Afsluitende borrel: rond 21:30 uur

Agenda en jaarstukken volgen per e-mail

16 maart 2024: Excursie Leeuweriken in de Kale Duinen

In 2023 stond deze excursie ook op het programma in een gebied dat bekend staat om het grote aantal boomleeuweriken dat er broedt. Maar de kort voor de excursiedatum gevallen sneeuw zorgde er toen voor dat de leeuweriken niet erg actief waren. Maar het was een prachtige wandeling.

We maken een rondwandeling van 6,5 km door de Kale Duinen bij Appelscha, mooi, maar niet heel gemakkelijk vanwege het rulle zand hier en daar. In deze tijd van het jaar laten boomleeuweriken zich overal in het gebied zien en horen. Soms zingen ze vanaf een kale tak hoog in een boom, soms stijgen ze op en draaien dan al zingend cirkels hoog in de lucht. Hun zang klinkt als een lang aangehouden lulululu enz. Na deze wandeling vergeet je dit nooit weer. Het aardige is dat ook veldleeuweriken aanwezig zijn, die zich anders gedragen en andere geluiden produceren. Met wat oefening is het verschil al gauw heel duidelijk.

Driehoornmestkever - foto Theo v.d. Graaf

Verder is er een goede kans dat we raven aantreffen en met wat geluk zien we een klapekster. In deze tijd van het jaar laat de klapekster zelfs zijn zang weleens horen, hoewel hij hier niet broedt. Dat geldt wel voor de tapuit die het als broedvogel juist heel goed doet in dit gebied. Wellicht treffen we al enkele teruggekeerde exemplaren aan.

Een veel voorkomend insect hier is de driehoornmestkever, vooral te zien in het vroege voorjaar en de herfst. Hij is een belangrijke en gemakkelijke prooi voor de klapekster. Bij warm weer zijn misschien ook al grijze zandbijen actief.

Op een enkele plek treffen we massaal rood bekermos aan, geen mos, maar een korstmos. Ook het ruig haarmos is nu op zijn mooist, vooral de mannelijke planten met hun rode "roosjes". Er is genoeg te zien, al was het alleen maar dat prachtige landschap.

Vertrek: 8.30 uur vanaf P+R De Vesting, 8331 GM Steenwijk (ingang Eesveenseweg)

Start van de wandeling: 9.00 uur vanaf parkeerplaats Aekingerzand aan de Canada. Voor de navigatie: Canada 3, 8424 SR Elsloo. Rijd vanaf dit adres nog iets door tot de parkeerplaats aan de andere kant van de weg.

Deelname: We zijn pas halverwege de middag terug in Steenwijk, dus neem proviand mee voor onderweg. Het aantal deelnemers is beperkt tot 12. Daarom opgave verplicht bij Theo van de Graaf, email: tvandegraaf123@gmail.com. Er geldt een meerrijdvergoeding van 5 ct/km.

Lezing op donderdag 21 maart 2024 in De Zuidwester. Aanvang 20.00u.

Natuur in dit lage deel van ons land, door Albert Corporaal

Hij is al een tijdje gepensioneerd en dan zou je denken dat hij lekker stil zit, desnoods achter de geraniums! Maar dat is dan ver bezijden de waarheid, want als hij stil zit, dan is hij vooral aan het schrijven. Eigenlijk tekent hij op wat hij in zijn werkzame leven als ecooloog zoal heeft ervaren, wat hij aan kennis op deed en dat hij dit graag wil doorgeven aan jongeren. Zo schreef hij zijn hele beroepshalve leven al rapporten en artikelen; vooral de laatste jaren waren het boeken, nu al een zestal en daar komen er nog een paar bij. Hij schreef de Atlas van de IJssel en ook een boek werd helemaal aan de Wilde kievitsbloem gewijd.

Met een oud-student maakte hij de nieuwste Crossbill Guide Weerribben-Wieden. Nog niet zo lang geleden schreef hij over spongiteit en maakte hij een historisch boekwerkje over de geschiedenis van de polder Mastenbroek. Binnenkort komen er nog 3 boeken: over de Overijsselse (en Duitse) Vecht, eentje over waterzorgen en nog een over ons landschap, vooral het landschap van de IJssel. Er is dus heel veel om te vertellen en te laten zien. Daarover zal Albert ons meenemen met een lastige selectie van heel veel moois. U kunt deze avond dus genieten van talrijke mooie plaatjes uit onze streken met veel aandacht voor historie. U mag dat niet missen en noteer daarom alvast deze avond in uw agenda. 513547

30 maart 2024: Vogelexcursie Lauwersmeer

Ga mee met ervaren vogelaars en zoek naar wintergasten en standvogels

Op zaterdag 30 maart 2024 organiseert de vogelgroep een vogelexcursie naar (winter-) vogels in Nationaal Park Lauwersmeer. Dit nationaal en internationaal bekende gebied is een van de rijkste vogelgebieden van Nederland. Een toplocatie om van vogels te genieten.

Vogels die vanuit noordelijker streken in dit gebied overwinteren (wintergasten) zijn in maart nog aanwezig. Soorten zoals brilduiker, nonnetje en grote zaagbek. Natuurlijk zijn er in dit gebied ook veel steltlopers, zoals goudplevier, steenloper en met geluk zie je een sneeuwgor. Ook roofvogels komen er veel voor, niet alleen de buizerd vaak laat de zeearend zich ook nog zien.

Deze inmiddels traditionele excursie wordt per auto gemaakt en duurt de hele dag. De route loopt via de zuidkant van het Lauwersmeer naar 'De Huffel' met een wijds uitzicht over het water en de rietlanden. Richting Zoutkamp wordt bij het Jaap Deensgat de vogelkijkhut aangedaan. In Lauwersoog wordt een tussenstop gemaakt

bij de haven en de kop van de pier. Via de Bantpolder gaat de tocht naar Ezumakeeg, waar het prachtig vogelen is.

Verrekijker en/of telescoop, laarzen en lunchpakket zijn onmisbaar tijdens deze excursie.

Datum: Zaterdag 30 maart 2024

Verzamelaarsplaats en tijd: 08.00 uur vertrek P+R station Steenwijk, De Vesting, 8331 GM Steenwijk ((ingang Eesveenseweg)

Deelname: Gratis voor alle vogelliefhebbers. Meerrijders kunnen de kilometervergoeding contant voldoen aan de chauffeur.

Informatie: Albert Steenbergen, telefoon 0521-513547

Sneeuwgor -foto Albert Steenbergen

KNNV Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, vereniging voor veldbiologie

KNNV Afdelingsbestuur
Postbus 171
8330 AD Steenwijk
Bankrek.nr: NL95INGB0001027674 t.n.v. KNNV,
afd. De Noordwesthoek Steenwijk.

Voorzitter

Ton Bode,
0521 512074
voorzitter@noordwesthoek.knnv.nl

Secretaris

Sjoerd Osinga,
06 36037311
secretaris@noordwesthoek.knnv.nl

Penningmeester en ledenadministratie

Candida van Wirdum,
06 51552846
penningmeester@noordwesthoek.knnv.nl

Bestuurslid

Emile de Leeuw,
0653643469
webmaster@noordwesthoek.knnv.nl

Bestuurslid

Vacature

Bestuurslid

Ronald van Vlijmen,
0521 515772

Waarnemingen

Ton Bode,
0521 512074
ton.bode@planet.nl

IVN Vereniging voor natuureducatie en duurzaamheid

IVN Afdelingsbestuur
Postadres Het Eenspan 6
8332 JG Steenwijk
Bankrek.nr: NL45INGB0000342784 t.n.v. IVN
afd. Noordwest Overijssel Steenwijk

Voorzitter

Vacature

Secretaris

Roely Luyten
Het Eenspan 6
8332 JG Steenwijk
0521-523740 | 0611317756
IVN-secr.NWO@ziggo.nl

Ledenadministratie

Roely Luyten
Het Eenspan 6
8332 JG Steenwijk
0521-523740 | 0611317756
IVN-secr.NWO@ziggo.nl

Penningmeester

Maarten Punt
Venebosweg 2 Ossenzijl 8376 EN
0561 851393
puntmg@gmail.com

Bestuurslid

Willem-Jan Hoeffnagel
Oldemarktseweg 180
8341 SJ Steenwijkerwold
0521 857735

Bestuurslid

Ingrid Even
Lindedijk 7 8481 KH Nijetrijne
tel. 0624779425

Werkgroepen KNNV en IVN

KNNV

Weidevogelbescherming Ynske Ypma

0653763238

ynskeypma@home.nl

Plantenwerkgroep

Candida van Wirdum, 06 51552846

candida@jolicoeur.nl

Insectenwerkgroep

Arjen Lensen

06-29077923

arjen.nat@gmail.com.

Geologiewerkgroep Wim Brussee

0521 516373

krebberbrussee@hetnet.nl

Werkgroep Wolterholten Rene Bons

0521-517617

rene.bons@versatel.nl

Lezingen vacature

Waarnemer: Ton Bode

ton.bode@planet.nl

Excursies

Vacature

Natuur en milieuplatform Henk Plat

0561 452117

henk.plat@planet.nl

Websitebeheer Emile de Leeuw

0653 643469

webmaster@noordwesthoek.knnv.nl

Website: www.knnv.nl/noordwesthoek

De Contributie en lidmaatschap

Contributie en lidmaatschap

KNNV-leden € 39,50

Huisgenoten van KNNV-leden € 22,50

NWH-leden € 22,00

NWH-huisgenootleden € 20,00

(nieuwe NWH-(huisgenoot)leden niet meer mogelijk)

De contributie wordt automatisch geïnd c.q. moet vóór 1 maart ontvangen zijn.

Opzegging schriftelijk vóór 1 november bij de ledenadministratie.

Leden ontvangen het blad "Koppel" en het tijdschrift "Natura" van de landelijke KNNV.

IVN

Excursies en gidsen

Lisette Schelhaas

ivnnwogidsenpr@ziggo.nl

Aanvraag excursies en gidsen:

Roely Luyten

het Eenspan 6, 8332 JG Steenwijk

IVN-secr.NWO@ziggo.nl

Vogels

Albert Steenbergen

0521 513547

albsteenbergen@hotmail.com

PR

Lisette Schelhaas

ivnnwogidsenpr@ziggo.nl

Natuurkoffers

Contactpersoon: Vacature

Werkgroep Jeugd natuurclub

De Weerribben

Vacature

Websitebeheer

Willem-Jan Hoeffnagel

0521 857735

webmaster.noordwest-overijssel@ivn.nl

Website: ivn.nl/afdeling/noordwest-overijssel/

Contributie IVN € 25,00 per jaar

Leden ontvangen het blad "Koppel" en "Mens en Natuur", tijdschrift van het landelijk IVN

Donateur kan iedereen worden, die geen werkend lid kan of wil zijn, maar wel het verenigingswerk wil steunen: bijdrage € 25,00 incl. "Koppel". Huisgenoten van leden betalen € 5,00.

Beëindiging van het lidmaatschap IVN Noordwest Overijssel: via schriftelijke opzegging bij het IVN-secretariaat vóór 1 november van het lopende jaar.

Retouradres: postbus 171 - 8330 AD Steenwijk

De muis wordt met de klauw gewurgd - fotograaf Philip Friskorn